

Hoe (een) Jan Sluijters in Zutphen kwam

PETER KOOIJ

Het Stedelijk Museum Zutphen bezit het schilderij *Groen vaasje met bloemen* van Jan Sluijters (1881-1957). Het *Zutphens Dagblad* (5-9-1955) noemt Sluijters de veelzijdige, meest bekende levende Nederlandse schilder. 'In zijn bloemstukken toont hij zich de collorist bij uitmuntendheid.' Dit artikel gaat over de contacten met Sluijters rond een Zutphense tentoonstelling van zijn werk, waar genoemd schilderij werd gekocht.

In 1862 wordt de *Zutphensche Kunst-vereeninging Pictura* opgericht, om 'den algemeenen kunstzin op te wekken en te bevorderen, zoowel door het geven van Kunstbeschouwingen als door het houden van Tentoonstellingen van levende meesters'. Tot de initiatiefnemers behoort kunstenaar Willem van der Worp, die tot zijn dood in 1878 bestuurslid is. Zijn zoon Herman, eveneens kunstschilder, volgt hem op als 'direkteur van Orde' en blijft decennialang betrokken bij Pictura.

Papieren kijkers

(Groeps)tentoonstellingen laten naast werk van lokale kunstenaars werkstukken zien van nog steeds bekende meesters, zoals Koekkoek, Schelfhout, Bilders en Mesdag. Kunstwerken en soms goedkopere 'foto's van kunstwerken' worden aangekocht voor jaarlijkse verlotingen of opname in portefeuilles voor kunstbeschouwingen. Deze mappen worden uitgewisseld met kunstverenigingen elders.

Over de financiën wordt herhaaldelijk geklaagd. In 1871 wordt een omvangrijke tentoonstelling maar door een gering aantal betalende bezoekers bezocht, 'waardoor de ingezetenen van Zutphen het bewijs hebben geleverd dat de smaak voor de schilder- en teekenkunst bij hen [...] niet zo groot is'. Er is, zoals vaker, een negatief jaarsaldo.

Het didactisch aspect van de vereniging blijkt in 1893 uit de vraag aan Van der Worp 'waar de papieren kijkers zijn gebleven, die

bij vorige groote tentoonstellingen expresse-lijk vervaardigd waren, en dat het wensche-lijk was deze bij de gewone Kunstbeschou-vingen ook aanwezig te laten zijn'.

Later zijn er ook eenpersoonstentoonstellin-gen, en wordt samengewerkt met het muse-um. Het betreft onder anderen Haagse Schoolschilders, Jo Spier, Jeanne Bieruma Oosting, Johan Dijkstra en, in 1938, Edgar Fernhout. Fernhouts grootvader Jan Toorop bedacht men in 1895 al 'eens te laten over-komen'. In 1958 krijgt Fernhout opnieuw een verzoek voor een tentoonstelling. Hij antwoordt geen afspraak te kunnen maken en formuleert fijntjes: 'Verder moet ik er wel op wijzen, dat ik geen werken van mijn moeder [Charley Toorop, P.K.] of grootvader in mijn bezit heb, helaas. U zoudt deze dus van andere bezitters moeten lenen, wat de kosten aanzienlijk zou verhogen, vrees ik.'

Geringe verkoopkansen

Niet iedereen lijkt enthousiast om naar Zutphen te komen. Een kunsthandelaar schrijft in 1932 als vanzelfsprekend dat 'de verkoopkansen in Zutphen uiteraard gering zijn'. Een Brussels kunstenaar motiveert zijn afwijzing: 'Nu behoef ik U wel niet te zeggen dat aan het organiseren van een dergelyke tentoon-stelling voor my behalve veel tijd, ook groote kosten verbonden zyn; daartegenover staat een zeer geringe kans tot verkoop [...].'

En dan de pers... Cornelis Veth krijgt na een tentoonstelling te Zutphen in 1940 te horen dat 'over critieken in de bladen weinig fraais'

te zeggen valt. 'De geringe zorg, waarmee onze exposities hier worden gerecenseerd, ergert ons al jarenlang.' 'Kunstpaus' H.P. Bremmer verleent wel medewerking, als bruikleengever en kunstpedagoog. Zijn kunstbeschouwingsmethode, waarbij kunstliefhebbers een jaar lang geregeld samenkomen, laat hij moeilijk door anderen uitvoeren, maar plaatsen waar hij geen tijd voor heeft of neemt, zoals rond 1904 in Zutphen, laat hij voorzichtig over aan een assistent. Eerst in de jaren twintig laat hij W.C. Feltkamp, de door hemzelf opgeleide zoon van zijn zus, in zijn voetsporen treden.* Feltkamp blijft tot in de jaren zestig actief in Zutphen. Zijn bemoeienis strekt zich uit tot de beoordeling van 'enige monsters karton van Thieme voor lidmaatschapskaarten'.

Honderd jaar na de oprichting besluit Pictura op te gaan in een nieuwe Vereniging van Vrienden van het Stedelijk Museum (tegenwoordig Vereniging Vrienden Stedelijke Musea), omdat overheid en museum intussen zelf de doelstelling van Pictura waarmaken. En, stelt men eerlijk: Pictura leidt een kwijnend bestaan. De bezittingen gaan over naar de nieuwe vereniging. Het overgangsmoment is mede gekozen door de heropening van het museum.

'Daar heb ik weinig verstand van'

Dick Ket bedankt in oktober 1935 ervoor in Zutphen te exposeren 'daar mij momenteel geen werk ter expositie disponibel staat'. Kort daarna, op 6 november 1935, reageert Jan Sluijters vanuit zijn woonplaats Amsterdam eveneens negatief. Hij heeft 'dit jaar geen gelegenheid in Uwe vereeniging Pictura werk ten toon te stellen. Mocht u later misschien mijn werk willen exposeeren, dan zou ik een eventueële uitnodiging slechts kunnen aannemen, indien alle

onkosten van vracht – heen en terug – benevens verzekering etc, door Uwe vereniging betaald werden. Dit is een conditie, die ik voor alle uitnodigingen stel, óók voor de groote steden in Holland en in het Buitenland'. In 1954 komt het idee voor een tentoonstelling opnieuw naar voren, omdat het in Doetinchem is gelukt hem te strikken voor een tentoonstelling.

Secretaris H. van Hille begint op 27 april 1955 een correspondentie om tot afstemming te komen. Van Sluijters zijn er zes met de hand geschreven briefkaarten en evenzoveel brieven bewaard gebleven. Sluijters herhaalt min of meer wat hij twintig jaar eerder schreef: 'Als voorwaarde stel ik, dat er voor mij aan een tentoonstelling geen kosten verbonden zijn, zodat vracht heen- terug- verzekering – eventueel drukwerk etc. geheel voor rekening van Uwe vereniging komt.' Pas dan kan er 'over een eventuele expositie [...] nader gecorrespondeerd worden t.w. de beschikbare ruimte, belichting etc.' Pictura reageert met vragen: 'Acht u brandverzekering van de tentoonstelling voldoende? Moeten de transportkosten verzekerd worden? Hoe is het bedrag ongeveer, dat verzekerd moet zijn? En hoeveel kost ons het vervoer heen en terug? De geldmiddelen van onze kleine vereniging zijn uiteraard beperkt. Wat vindt u van een tentoonstelling van 14 dagen? Of is 10 dagen wel voldoende?' Over de verzekeringen reageert Sluijters: 'daar heb ik weinig verstand van ik laat dat liever geheel aan U over'.

'Interlocaal telefoongesprek'

Van Hille reist op 3 juni naar het Amsterdamse atelier om tot afspraken te komen. 23 juni is daarover bij uitzondering een 'interlocaal telefoongesprek'. Pictura verwacht daarna een schriftelijke bevestiging, terwijl

* H. Balk, *De Kunstpaus H.P. Bremmer 1871-1956*, Bussum, 2006.

Sluijters al uitgaat van een akkoord. Men veronderstelt dat Sluijters misschien wil wachten tot het nieuwe museumgebouw klaar is. In dat geval zal men voorstellen de eerste tentoonstelling aan hem te wijden. Maar die veronderstelling is onjuist, zodat verder gewerkt wordt aan een eerdere presentatie. Als tentoonstellingsperiode suggereert Pictura 'de eerste helft van Augustus, met het oog op het vreemdelingenverkeer niet ongeschikt'. Sluijters ziet liever aansluiting bij een in november geplande tentoonstelling in Nijmegen. Uiteindelijk wordt de tentoonstellingsperiode 3 tot 17 september. Sluijters denkt mee op meerdere fronten. 'Ik weet niet of U een catalogus laat maken. M.i. is dat niet nodig, wanneer U – gelijk in Amsterdam door het Sted. Museum gedaan wordt – de titels der werken op een papiertje naast het geëxposeerde werk laat aanbrenge[n]. Voor inlichtingen omtrent de prijs der werken kan men zich vervoegen bij degene, die voor de entree biljetten zorgt. Dat is het goedkoopst en meest praktisch.' Hij is bereid zijn werk onder de waarde te verzekeren: 'volgens ruwe schatting zou de waarde ruim 30 duizend gulden bedragen. Om echter Uwe vereniging niet te zwaar te belasten ben ik bereid het te verzekeren bedrag terug te brengen op 20 duizend gulden'.

In die tijd heeft het museum geen tentoonstellingsruimte beschikbaar. Wel zijn er tentoonstellingsmogelijkheden in de Hof van Flodorf, in de Halterstraat, waarin dan gevestigd zijn *Kunst-, veiling- en tentoonstellingszalen* van M. Jurrissen. Vanwege de hoge kosten wil Pictura hiervan alleen gebruikmaken 'als een belangrijke schilder tot expositie overgehaald kan worden'. Bij Sluijters gebeurt dat. De 'hoge kosten' worden bewaard: overeengekomen is een zaalhuur van 180 gulden 'met inbegrip van zaalwacht welke de bezoekers tevens de toegangsbevisen zal verstrekken. [...] Voor het doen halen en eventuele terugzending der

collectie met eigen expeditie bedragen de kosten F 75'. De jaarverantwoording vermeldt 'zaalhuur 295 gulden'. Misschien omvat dit bedrag ook de expeditiekosten, want die worden niet apart genoemd, maar dan nog is het meer dan afgesproken.

Ondoorschijnend gordijn

Sluijters krijgt een opsomming van muurvlakken en schotten, waar hij 'niet veel wijs uit kan worden', mede omdat de hoogtemaat ontbreekt. Hij schrijft geschrokken te zijn. 'Ik heb gedacht aan een kleine tentoonstelling, maar als de grootste wand der vertrekken niet méér bedraagt dan 4,5 Meter, kan er dan wel een tentoonstelling gehouden worden?' Zijn verzoek om een plattegrond met aanduiding van ramen en noord-zuidrichting verduidelijkt hij door 'een gefingerde plattegrond [te tekenen] om U te laten zien, wat ik eigenlijk bedoel'. Hij ontvangt z'n plattegrond. 'Het blijkt dat er beduidend meer ruimte is dan ik gedacht had en tevens, dat er dus óók een grotere en belangrijker tentoonstelling gemaakt kan worden' in twee aansluitende expositieruimtes, respectievelijk een grotere met zes ramen en een kleinere. Hij gaat uit van acht grote en zestien kleinere schilderijen en, tussen de ramen, vijf tekeningen. 'Ik zal mijn best doen de tentoonstelling zo aantrekkelijk mogelijk te maken.'

Met 'zes ramen in één wand' voorziet Sluijters een probleem. 'Om nu de belichting in die zaal rustiger te maken, zou ik U willen voorstellen om de twee buitenste ramen, één links en één rechts te bedekken door een ondoorschijnend gordijn of indien dat er niet is, door die ramen te bedekken met papier of bord, zodat ze geen licht doorlaten. Ik kan ongezien niet met zekerheid vaststellen, dat dit de belichting is die zaal veel rustiger en beter maakt, maar ik acht de waarschijnlijkheid zéér groot.' Hij krijgt herhaaldelijk de toezegging dat met zijn wensen rekening zal worden gehouden, maar daarin wordt Sluijters teleurgesteld.

‘Wel èrg laat’

Pictura huurt een auto van Jurrissen. ‘Dat de werken per auto gehaald en terugbezorgd worden vind ik uitstekend.’ Sluijters informeert naar de afmetingen binnensmaats, ‘omdat ik geen werken kan opgeven, die in de auto niet geplaatst kunnen worden. Mijn grootste werk zou +/- 1 M bij 1.30 zijn’. ‘Mijn schilderijen zijn niet zwaar en de lijsten, licht en niet erg breed.’ De auto zal 1 september voorrijden. ‘Wel èrg laat’, omdat er dan maar één dag overblijft ‘om alles te arrangeren. Mijn werk is niet eenvoudig goed te plaatsen en dat vergt veel tijd. [...] Denkt U er om, dat er minstens twee mensen nodig zijn om alles in te laden en dat het werk all risks verzekerd moet zijn. Ik kan de werken wel aangeven, maar meehelpen sjouwen kan ik niet.’ Het blijft 1 september. ‘Ik wacht momenteel op de auto, die mijn werken komt afhalen. Het is nu kwart vóór 5 uur, terwijl was afgesproken, dat zij vier uur aan mijn huis zouden zijn. Ik hoop echter, dat de auto spoedig komen zal, want ik vind het niet prettig, wanneer er in het donker gereden moet worden.’ Als Sluijters verneemt dat één persoon de werken terug zal bezorgen, reageert hij geprikkeld. ‘Het spijt me zéér, maar ik kan daar geen genoeg mee nemen. U was zelf een keer op het atelier en weet dus, dat het op de vierde verdieping is. Ik kan momenteel niet assisteren (of nagenoeg niet) omdat ik last van spit en reumatiek heb en bovendien ruim 73 jaar oud ben. Ik reken er op, dat het werk, zoals overeengekomen was, behoorlijk in mijn atelier terug gebracht zal worden en dat kan door een man niet behoorlijk gebeuren.’ De secretaris antwoordt snel: ‘Neemt u een geschikte man, b.v. een jonge behanger, die helpen kan met dragen.’ Mét de toezegging dat Pictura zal betalen.

Afschuwelijke achtergrond

Uiteindelijk komen er 24 schilderijen en 5 aquarellen te hangen. Onder de schilderijen

Ten toonstelling 2 Zuthphen van 3 - 11 16 September 1955
Schilderijen (quadraat)

1	Duivlenschap (50-65)	800	
2	Liesje (100-120)	2.200	verzekering 1500
3	San Felipe (50-75)	1100	
4	Schilderij van een velder (35-45)	600	
5	Portret van mev. X (70-75)	1300	
6	Tinnen bord met velden (33-48)	500	
7	Groen veld met bloemen (40-50)	500	
8	Jonge vrouw in roze blouse (60-80)	1500	
9	Faby in roze jurk (30-40)	600	
10	Maas met bloemen (70-90)	2500	
11	de gelovete (85-100)	3500	
12	Ornichten in velden (40-50)	1200	
13	portret van Mevr. X (56-66)	2700	verzekering 1500
14	Zonnenveld met blauw (40-50)	2500	
15	Oosterse vrouw in gekleurde kleed (40-50)	1200	
16	Kompostplant (80-100)	2200	
17	de jachthuis (60-70)	1000	
18	damesportret met hond en veld (70-80)	700	
19	de veld halvdach (50-65)	900	
20	la chemise verte (60-80)	1800	
21	einde Orntboom met binnenveld (40-50)	1000	
22	vacante van de veldvelden 2e (70-75)	2700	
23	Zonnenveld met veld (40-50)	1500	
24	spelende baby (60-80)	2200	

opgeleverd

1	Strandvloed (40-50)	300	Deze prijsen zijn berekend op 10% voordeel bij laatste verkoop.
2	Ornichten	350	- verzekering (all risk) opgesteld op 2000 gulden. Verzekering moet elke week in aan de verzekering betaald worden.
3	Strand veld	300	
4	Wegvloed	300	
5	Opgeleverd	250	

Handwritten signature: J. van der Vliet

Het door Sluijters geschreven overzicht van de te exposeren werken. (bron: Regionaal Archief Zutphen)

Liesje, een portret van zijn dochter. Het is het grootste schilderij, zonder lijst 100 × 120 cm, naast het portret van Mevr. X, van 96 × 126 cm. Beide zijn de enige die niet te koop zijn. Aquarel Warnsveld, voorstellende de tuin van het Jachthuis, vervangt een eerder opgegeven werk. Het duurste werk is f 3500.

Voor de opening worden eind augustus uitnodigingskaarten verstuurd, mede namens de Volksuniversiteit, die een kleine financiële bijdrage levert aan de organisatie. Op de aanwezigheid van de kunstenaar wil Van Hille ‘volstrekt niet aandringen. [...] Mocht U vroeg willen komen, dan kunt U bij mij de lunch gebruiken. Ook is onze voorzitter gaarne bereid met U na de opening op het station te eten.’ Het onverwachte overlijden van een familielid maakt Sluijters’ overkomst onmogelijk.

Zondag 11 september bezoekt Sluijters de tentoonstelling alsnog ‘even’. Tot zijn teleurstelling constateert hij ‘dat de Hof van

Flodorf voor het houden van een schilderij-ententoonstelling geen Hof van Eden is. De ramen die geheel onbedekt waren en blijkbaar pal op het Zuiden staan lieten het zonlicht tot vèr in de zaal doordringen. De werken, die in dat zonlicht stonden leken wel in brand te staan, terwijl als reactie daarop de andere werken veel te donker deden. Ook het behang was als achtergrond afschuwelijk.' Later beaamt hij 'dat de zalen te donker zouden worden indien de ramen aan de Zuidzijde bedekt werden, maar dat was mijn bedoeling natuurlijk niet. Ik wilde de ramen bedekt zien met heel dun kaasdoek. Dat laat minstens 90% van het licht door en maakt het licht mooier, minder cru'.

Slechts 321 bezoekers zijn er geweest, onder hen 183 betalende niet-leden à 50 cent. 'Ook voor onze vereniging is dit zeer teleurstellend.' Sluijters is het 'niet meegevallen, integendeel. Verleden jaar had ik een veel kleinere tentoonstelling – voornamelijk aquarellen – in Doetinchem en daar was het aantal bezoekers in twee weken méér dan het dubbele.' Positief was het *Zutphens Dagblad* onder de kop 'Keurcollectie Jan Sluijters in Hof van Flodorf' (zie de introtekst). Het is Sluijters 'meegevallen, dat er nog twee werkjes verkocht zijn'. Picturalid mevrouw De Breukvan Groningen kocht *Tinnen bord met vruchten* voor f 500 en *Pictura Groen vaasje met bloemen* voor de nettoprijs van f 400,16.

De verkoop van het laatste schilderij roept vragen op. Tijdens de tentoonstelling is er overleg met Sluijters omdat 'een bezoeker' belangstelling toont, maar in geen geval meer wil betalen dan f 350. Sluijters vindt 'het sympathiek, dat een bezoeker belangstelling had voor het vaasje met bloemen. Ik had echter mijn prijzen al zo laag mogelijk gesteld en kan dus niet op zijn aanbod ingaan. Desnoods ben ik geneigd het schilderijtje voor 400 gulden netto te verkopen, zodat de koper de 40 gulden provisie

[afgesproken 10%, P.K] er bij zou moeten betalen'. *Pictura* wordt de koper; uit niets blijkt dat een ander in het spel is geweest. Mogelijk is een derde Sluijters in Zutphen verkocht: Van Hille heeft na het Amsterdamse onderhoud *Verdorpe bloemen* ter verkoop meegenomen, waarde f 750, uitgaand van 20% provisie.

De tentoonstelling levert een negatief bedrag op van ongeveer f 285, door de eerder genoemde kosten en uitgaven voor advertenties, drukkosten van raambiljetten, overzichtslijsten en uitnodigingen.

Geen afrekening ontvangen

Het bestuur zegt Sluijters in een, naar gedacht, laatste contact 'hartelijk dank voor de werkelijk mooie tentoonstelling, die U met Uw werk hebt mogelijk gemaakt. "Groen vaasje met bloemen" zal, hopen wij, een plaats krijgen in het nieuwe museum hier, zodra dit gereed is'. Er volgt nog één bericht van Sluijters, 10 oktober 1955: 'Tot mijn grote verwondering heb ik nog steeds geen afrekening voor de verkochte werken ontvangen. Het is toch usance om aankopen contant te betalen. Zo iets heb ik nog nooit meegemaakt.'

In het financieel jaarverslag van 1955 wordt de f 400 genoemd, betaald vanuit een legaat. Sluijters heeft zijn geld dus gekregen. De provisie van 10% is niet vermeld in de verantwoording.

Het kunstwerk wordt in oktober '55 in bruikleen aangeboden aan burgemeester en wethouders voor het nieuwe museum. Op 7 november aanvaardt men het in dank, 'doch wij houden de mogelijkheid open het een plaats in het nieuwe stadhuis te geven'. Na de opheffing van *Pictura* blijft het in de collectie van het Stedelijk Museum.

Bronnen

Regionaal Archief Zutphen, archiefnummer 121, *Pictura*, inv.nr. 1, 3, 5, 7, 8